

UTAZÁS
KELET-INDIÁKON.

Számítógépen

CEYLON, JAVA, KHINA, BENGAL.

GRÓF ANDRÁSY MANÓ.

PESTEN, 1853.

lovakon, 3 nap alatt megutazható: míg angol indiákon a palankin utazás jóval lassabb, és sokkal fárasztóbb.

Végre minden készüléket megtevén, majmunktól érzékenyen elbucsuzva, s őt odalétünk alatt a tolnai huszár nejének anyai gondjaiba ajálva, nagy robajjal ostopattogás és lárma közt hajtottunk ki Batáviából. Az előttünk vonuló országut jó levén, könnyen és sebesen koczogtunk előre; a lóváltásnál, miután eleve kifizettük az egész postabért, nem kelle késlekednünk sokat; kocsisaink sem igen szunyákoltak, mert egyegy marok rézpénz borraavaló, miben holland urak gyéren kedveskedhettek, nagyon kielégíteni látszott, s szaporaságra tüzelé mindnyáját.

XI.

JAVAI FÖLDMÜVELÉS. BUJTENZORG, KORMÁNYZÓI PALOTA, S A FOGADÓ. MENAGERIE. KHINAIÁK. FECSKEFÉSZEK, HELYE, RAKÁSA, ELSZEDETÉSE. A RAVASZ KHINAI. COCHINELL. A RENGETEG S NÖVÉNYEI. RHINOCERUSNYOM. JAVAI POSTAUTAZÁS. UTAK, BELFÖLDI CSAPÁK, S UTKÉSZÍTÉSI BÖLCSESÉG.

Java Batáviától befelé fokenként domborodik: és hihetőleg e lassu emelkedés okozza, hogy annyi föld kerül itt művelés alá. E domborodás épen alkalmas rizstermesztésre, mert a fölülről folyó számtalan csermelyből könnyü vizet eresztetni a veteményekre. Sajátságos tünemény e keleti földművelés. Míg egyik dülön szántást lát az ember, huzván az urféle szántóvető igazgatása alatt az ős egyszerűségi ekét egyegy tunya bival, addig másik félen rizskalászok morzsolgatásával, mit e helyütt cséplés gyanánt alkalmaznak, látja foglalkozni az asszonynépet, harmadik forgáson pedig talán épen ekkor vetik az új aratásra szánt magot, tőszomszédában meg már aratnak is. Azonegy időben lát

tehát az utas szántást, vetést, zöld mezőt, aratást, tarlót, mi így összevéve nem érdektelen kép.

Emeli a vidék báját a sok lakhely, a nyüzsgő élet, mi ut-hosszában szakadatlanul jelenkezik. Jobbra balra a vetemények szélein egyegy csinos ház, valamelly ültetvényes birtoka, vagy a bensülöttnek egyszerű kunyhója egymást váltogatva villannak elé.

Azonban azon keleties szín, mi Ceylont annyira jellemzi, mindinkább eleltün, tán azért, mert a természet eredeti szüzessége nincs meg a vidéken; e helyett mindütt emberi kéz nyomai, a szorgalom gyümölcsei látszanak. De a lég is, bár Java az egyenlítő közelébe esik, nem olly fűszeres, olly illatos, mint Ceylonban, sőt amint fölebbfölebb huzódtunk, egyre élesebbnek, a gyakori esőzés miatt, mit Batáviában télen kívül teljesen nélkülözni kell, hűsebbnek tetszék. E körülmény egyéb-iránt europainak nagyon kellemessé teszi az itt tartózkodást: kivált a Batáviától négy órányira eső Bujtenzorg (Bájtenzor) városban, meddig e nap mentünk.

Bujtenzorgban a kormányzó nagy nyári palotát bir viruló kert közepett, gyönyörű kilátással a vidékbe, úgy hogy itt lakni valóságos kéj. De a fogadó, mellybe szállottunk, még kellemesb helyen épült, a városnak egyik emelt részére, honnan a kilátás, kivált szikla fölé támaszkodó erkélyéről, elragadó szép. A meredekség alján rizsvetésekkel megrakott kellemes róna terül, ittott a vetemények között megannyi apró szigetül látszanak a belföldiek hajlokai, partján egy csermelynek, melly nagy ezüstkigyóként csillámlik föl. Innen balra egy magán álló, buja növényzettel fődött hegy emeli zöld fejét, ennek aljában nagy kiterjedésű kávéültetvények mosolyognak a szemlélő elé.

E fogadói erkélyről mulatságos látvány még a bérce alatt folydogáló patakban a sok fürdő nép, férfiak asszonyokkal vegyest: szinte kedvet nyer az ember maga is a fürdésre, mi miatt messze sem kellene fáradnia, mert ott van előtte a foga-

dó udvarán a kellemes fürdő, melybe vizet az erkély alatti sziklából kiszökellő forrassugár szolgáltat elég bőven. Ennyi kényelemmel, előnnyel kínálkozván a fogadó, helyzeténél fogva, ha rajtam állá, inkább ide építtetém a kormányzói palotát.

Ebéd közben két új ismeretség kötésére nyílt alkalom. Egyik új ismerősünk lett volna egy lágyfejű holland, kivel nem sokat törődtünk, másik azonban már érdekelt, mert legott ajálkozóék megismertetni a vidék nevezetességeit. Annál örömebb fogadók ajálatát, mert társasága sok élvezetet ígért. Ő e szigeten katonatiszt, eredetére német, s igen művelt, jó modoru férfiú. Délután társaságában tekintők meg a kormányzói palota kertét, mely angolosan levén rendezve, szabadon legelész benne a sok szarvas, s külön zárt helyen még egy állatsereglettel is bir. Az állatok többnyire javaiak. Engem leginkább érdekelt egy marczone vad tekintetű, szelindeknagyságu majom, aztán a fehér és sötét színvegyületű tapir, végre a szárnyasokból egy casuar, azon egyetlen madár, mely toll helyett pelyhes szőrrel van fődve, miért nem is röpülhet, szárnyai alig levén csontnál egyebek. Sine gyönyörű kékes, s fején, miként a szárcsának, lapos taraja van. Ezen kívül volt még itt elég szép madár, de gyöngé ornytholog létemre nem igen adhatok számat neveikről.

Innen a város megtekintésére mentünk. Bujtenzorg ez időtt meglehetősen elevennek látszik, csak úgy hemzsegett a sok khinaitól, kik itt zsidóink foglalkozását üzik. Átalán egész Java apró kereskedése, forgalma kezükben; leginkább a hasznos tengerparti városokat lepik el. Ők itt a pénztőzsérek, alkuszok, üzérkedők mindennel, mi hasznot hajt: de azért a földmiveléstől sem idegenkedők. És ki hinné, hogy e khinaiaktól, kiket az angol önhazájukban gyávaságuk miatt lenéz, a holland kormány leginkább tart, mióta tapasztalá, mikép a legutóbbi forradalomban ők harczoltak leghevesebben ellene. Igyekszik is mentől erősebb fegyelemben tartani őket és átalán

az egész sziget népét: mert érezi, és tudja, hogy az angolnak csak egy szavába kerül, mindannyit fölkelteni ellene. Ha az angol egyet intene, egy biztató szót ejtene hozzájuk, az egész népség rögtön fegyvert ragadna mostani urai ellen, és szabaditóul üdvözléné őt. Alkalmasint e körülménynél fogva zsebelik annyira Javat, mert bizonytalan, mikor szakad vége a jövedelmezésnek; s ezért Java irányában kormányelv: „addig fejtsd, míg hámlik.“

Másnap becses ismerősünk egy ide közel eső khinainak fecskefészket tenyésztő sziklája megnézésére hítt meg. Örömmel fogadók a meghívást. Pár mérföldnyi utunkban odáig egyremásra értük a falukat, s az uton csak úgy özönlött a járókelő nép.

A khinai, kihez rándultunk, beteg levén, fiára bizta fogadtatásunkat, kinek kalauzolása mellett ama drága fészkek szikláját szemügyre vehetők. Én eleve azt hívé, majd valami nagy sziklafal oldalain szabadban pillantom meg a fészkeket. S mennyire elbámulék, midőn magas szirtek helyett alig pár ölnyi magas zöld dombot láttam, és külsején csak egyetlen fészket sem. Hanem egy nyiláshoz vezettek, mellyen egy ember bajosan csuszhatna át, s azt mondák, ime célnál vagyunk, ezen lyukon röpülnek a szikla belsejébe a fecskék, és ott a barlang falain sötétségben rakják fészkeiket. És e darab sziklaért fizet khinaink egy holland grófnak, kié a birtok, évi hasznóbér fejében, ha nem csalódom, 40 ezer forintot! Miután pár lépésre oldalt állottunk a nyilástól, pillantók meg a ki s beröpködő állatokat. Sebességük miatt alakját egynek sem vehettük ki. Különben fecskéinkhez hasonló e faj, csak hogy jóval kisebb, és teste barna foltokkal tele.

Fészkeiket, mint szemtanuk után helyben hallám, a szikla falaihoz tapasztják, rakván valami kocsonyanemű állományból, mellyet szájukból nyálkáznak ki, mint a pók öntestéből hálója szövődékét. E kinyálkázás leginkább megtetszik az uj, még száradatlan rakáson: de az ellenvélemények alaptalansága is

e mellett kezeskedik. Azt állítják t. i. némellyek, hogy a fészek anyagát valami tengerparti növény nedviből hordják össze, miként méhek virágból a mézet. De ez állítás magában össze-rogy, ha tudjuk, mikép illy fészektelep a tengertől 40—100 mérföldre esik: és hát hogyan fordulhatna meg napjában többször onnan illy kis madár, s pedig ezt kellene tennie, ha meggondoljuk, milly keveset hozhat el a mondott nedvből egyszerre szájában, avagy akár gyomrában, és milly mennyiség szükséges egy fészek fölépítéséhez. E lehetlenség még inkább kiderül, ha tudjuk, hogy évenként kétszer szedik el az üzérkedők fészkeiket. Elsőbb t. i. a friss rakást, melly legtisztább s legkapósabb, másodszor pedig azt, mellyben költi kicsinyeit. És e második rakás már nem olly tiszta nyálkaanyag, hanem keverve pehelylyel és szőrrel: mert a szegény állatkának sietnie kelle, hogy, elszedetvén első gondos építménye, a természet sürgetésének eleget tegyen, vagyis, a halaszthatlan költés idejére, mellyet a természet kiszabott, elkészíthesse fészket. — Az illy fészek-elszedés nem kevés bajjal jár, s valóban nagy ovatosságot igényel. Az e végre fölbérlett műértő indián bemászván a szűk nyíláson, derekára csatolt kötélnél fogva csügg az általa nem ismert barlang mélyében. Tolvajlámpáját olly vigyázatosan kell használnia, hogy az üreget meg ne világítsa, mert ez esetben az egész telep szárnyra kelne, s végkép odahagyná a barlangot. De továbbá a sziklafalhoz sem szabad horzsolódnia, hanem kénytelen bambuszbottokkal úgy támaszkodni, hogy szabadon csüggjön alá, s teste érintésével ne háborgassa a fészken ülőket. Egy kis szokatlan zaj, kelletlenül több világ, képes elzavarni s pedig örökre az egész telep népességét, s ez mennyi kárával járna a bérlőnek, könnyű elgondolni, ha tekintetbe vesszük a haszonbéri összeget.

Mi sem sokat időzheténk a szikla körül: legmélyebb csendben vonultunk vissza. Visszamenőben a khinai gazdától egy pár fészekpéldányt vettem emlékül, mellyeket maig gondosan őrizek. Fecskére is szerettünk volna szert tenni, s midőn ebbeli

kivánatunkat nyilvánítók, a fiatal khinai egy malomhoz vezetett, hol franczia ismerősim, kik puska nélkül ki sem mozdultak, hamar lekaptak egyet a fölöttünk röpkedőkből. Khinai kalauzunk erősen bizonyítgatá, e lelőttben már birjuk a valódi példányt, holott, mint később megtudók, szépen rászedett, mert zsákmányunk csak amollyan mindennapi fecske volt. Utóbb azonban csakugyan jutottam egy igazi példányhoz. — Egyébiránt khinai gazdánk csupa vendégszeretetből másodszor is rászedett, mert éhünk csillapítása végett csupa édességekkel vendégleg meg, és mi a mohón kapott éldeletnek rossz következményeit elmentünkkel éreztük.

Másnap kora reggel ötkor, illy tájban levén legkellemesebb az utazás, Bandung felé folytatók utunkat. Hét órára kelve egy derék német orvos mivel szép nejével fogadott bennünket kerti lakán, hol izletes reggelivel tisztel meg az összes utitársaságot. Orvos barátunk a sziget legszebb cochenill-telepét birta, s kedves készséggel ismerteté meg becses üzletét. — A cochenill, mint olvasóim tudják, igen kicsiny bogárfaj; a nevééről ismert finom festék belőle kerül. A bogárka gömbösthű fokánál alig nagyobb, mégis tán több gondot igényel, mint nálunk az olly kényes selyemhernyó. Tenyészik pedig a cactus-növényen, tehát csak ott, hol e növény diszlik, és kellő magasságra nő. A cochenill-tenyésztésre szánt cactust sorba ültetik, és csak annyira eresztik föl, hogy kézzel fölérték tisztítása végett. E növényen kellő ápolás mellett hamar elszaporul a cochenill, s miután a tenyésztési műtétet bevégezé, mellynél a him legott elvesz, az egész bogárcsalád gondosan összesöpörtetvén, szárítóba jó, s innen megaszalva kerülvén ki, szolgáltatják a carmin név alatt árult finom festékanyagot.

A szárítót is megtekintvén, orvos ur mint nevezetességet emlité, hogy fűtéséhez szükségelt kőszenet Angliából kap, holott alig egy órányira tőle az erdő. Átalán a holland szigetekben többnyire angol kőszenet használnak; mi, hihetőleg, mindenkit meglep, ha számbaveszi Anglia messzeségét, s tudja

még azt, mikép Borneon szinte ásnak köszönet, de meg hisz orruk előtt a sok erdőség; hiába, mégis kevesebbe jó, mintha helyben vágatott fával, vagy Borneoból szállított kőszénnel tüzelnének.

Ugyancsak itt mutatott orvos ur egy kis gyönyörködtető tüneményt, t. i. a kert alatti patak fölfelé látszék folydogálni, melly láttani csalódás különben nálunk sem ritkaság.

A böcsületes német sógor és szivélyes neje elbucsuztunkkor figyelmeztettek, ne mulasztanók el az utba-eső kialudt tűzhányóhegy tölcserének megtekintését.

Mondott hegyre érkeztünkkor kunyhóban leltük az eleve kirendelt és ránk várakozó kalauzokat. Alig tértünk le az országutról, néhány lépésnyire már olly rengetegbe jutánk, minőt, ki őserdőket nem láta, képzelni sem bir. E magasan eső vadonban figefajok helyett az indiai tölgy előuralkodó fanem.

Bajosan hiszem, a világ bármelly rengetege úgy hasson a kedélyre, mint e tölcser ereszkedőjén tenyésző tövér növényzet. Már maga az a titkos homály, melly e sűrű lombok alatt, hova soha be nem süt a nap, otthonos, s az itt uralkodó ünnepélyes komoly csend magasztos érzelmet gerjesztenek a természet csodaszépségei iránt fogékony kebelben. Azt sem tudja a meg-hatott látogató, hova fordítsa szemét, mit nézzen legelőbb és legtovább? a fölhőkbe nyuló fák sugár növéset-e, vagy azoknak mesés vastagságát? avagy nézze a derekaikon viruló száz meg százféle mohnemet, mellyek mintha zöldbársony palástba takarnák a természetnek e faóriásait? S az a sokféle repkény, folyondár, élődi kuszó növény változatosbnál változatosb szövédékeiben, a mint átölelik a fákat deréktól lombjaikig, majd meg galyaktól szomszédos fák galyaig nyulva, mintegy viruló hidat vernek a légben, vagy pedig borulatos folyosókat, lugas-szerű levélszineket képeznek fonódásaikban, ez által még borongóbbá varázsolva, a különben is elég sötét rengeteget! És e tövér növényzetnek örökké harmatban fürdő kövér levelei

bujazöld, életfris színökben, sajátságos fénynyel zománczozva, önkénytelenül bámulatra ragadják a szemlélőt, kinek itt minden fa valóságos fűvészkert, annyi tanulmányozni valót lel figyelme különkülön mindegyiken. Hol megint gyéribben esnek már a fák, hova belopózhatik a jótevő világ, ott meg a pompás légnövény — (Luftpflanzen) mellynek fűvészeti nevét nem tudom, de báró Hügel bécsi kertében szinte láttam egyet — terjengeti szabadon csüggő koronáját, mintha csak eleven csillárul akasztotta volna ide, a természet nagyszerű templomába, a teremtő keze. E légnövény a legnyurgább fa sudaráról zsinegvékony szálban ereszkedik alá, s végénél, bizonyos magasságban a föld felett, kócsagpehelyni leveleit szétágasztatván, olly gyönyörű ernyőt képez, hogy láttára meg kell vallani, miként ez legbájosabb növénye a világnak. Varázsos pompájával, mellyet e rengetegben fejt ki, hasonlításba sem jöhet az európai üvegházakban ápoltságoké. A sűrűségben talpunk alatt a föld is sajátságos ruganyossággal bír, mintha dagadó pamlagot vetettek volna lábunk alá szőnyegül. E ruganyosság onnan, mert az időről időre lehullott levelek egymás fölé halmozódván, mivel napsugár nem járja, öröknyirkosan maradva, nem asznak meg soha.

Mintegy negyed órai ereszkedés után értünk a tölcsér fenekeig, hol most tengerszemféle tó csillogtatja vizét. Megállva a tóparton, láthattuk, milly meredek, mondhatni, függélyes a tölcsér oldala köröskörül, s mégis ugyanez benőve olly sűrűn, hogy egyéb sem tűnik szembe, csak a növényzet bujázöldje, és egyenest föltekintve a derengő ég, mellynek pompás kéksége a tenyészet színével legfölségesb ellentétet képez. Nem győztünk eltelni a látomány gyönyörével, miről midőn észrevételeinket egymással közlenők, valami nagy vadnak hiányát emlegettük, hogy így a rengetegnek minden csodáját együtt láthatnók e helyütt. Alig mondjuk ezt, vezetőink egyike fölkiált, „badak,” mi javai nyelven annyi, mint rhinocerus. Megdöbbenve fordulunk hirtelen a szóló felé, ki éppen mutogatá

a földön, hogy ime, itt járt a nagy vad. A nyom legalább két hetes lehetett, mégis furcsa hatást gyakorla ránk, minden megcsörrent levél alól az óriás vad előbukkanását képzelgetők: mignem ez álmaink eloszoltával, hogy bátorságunkról bizonyosságot tegyünk, kisütögettük fegyvereinket, — minden durranás megtizszereződék a szűk torkolatban, — ezzel tudósítani akarván a rengeteg lakóit, miszerint kerestük őket.

Kiérve a sötét torkolatból, szinte érezők, szabadban vagyunk, olly különböző a külső és alanti lég; amaz tiszta, egészséges: emez rekedt, nyomasztó, nehéz.

Eddigelé a javai postautazásról nem emlékeztem kellőleg: de hegynek menve, lehetlen hallgatással mellőznöm e sajátságos, eredeti haladást. Rónán, isten neki, valahogy csak elkozcogtak macskalovaink; de minden kapaszkodónál nevetségesen meggyült a baj. Szaladni ugyan képes a négy macskaló, hol azonban huzásra kerül a dolog, hasztalan minden erőködés, a nagy kocsit csekély testsúlyok miatt sem vonhatják fölfelé, sőt ha megkisérték, mindannyiszor vissza kelle zökkenniök. Akárhányszor megesik, pár ölnyi domb előtt akad el a négyes fogat, mintha fülíg süppedtek volna sárba. Illyenkor aztán a kocsis torkaszakadtából kiáltoz: „tahan, tahan!” azaz told, told. Szó sincs róla, mintha e biztatás a lovakat illetné: ők maguk sem hiszik, mert szépen álltukban maradnak, hanem az uton utfélen, mezei munkában sürgő népség innen is onnan is összefut, és seregesen a kocsinak esve, föltolják azt fogatostul a dombra. Innen, az igaz, megiramodik a négy táta, csak győzzenek az önként gördülő kocsi lökései elől futni: de vagy ötven lépésre egy újabb ökölnyi halomnál megint a bűvös „tahan tahan” rántja ki őket a bajból. Ha pedig, mint épen e helyütt is, magasabb meredekségnek látirányba huzták az utat, ekkor a hegy alján rendesen állomásozó bivalfogatot kell igénybevenni; ezek vontatják föl a kocsit. Meredek lejtőről meg, 10—20 ember, kik a tetőn e végre épült kunyhóban tanyáznak, mint nálunk folyamparton a révész, hátuljára csatolt

kötélnél fogva eresztik le a kocsit, akár Európában pinczébe a boroshordókat. E kétszeres kocsikötési módot holland urak azon ovatos kényelemből használják, hogy drága életüket ne kelljen koczkáztatniok a nyaktörős leereszkedés alatt.

Egyébiránt az utak, mint már fönebb, ha nem csalódom, emlitém, meglehetősen jókarban tartvák, mi azon holland szabad-elvőségnek köszönhető, mivel a belföldit, bár ő izzad az utkészítésben, világ kincseért sem eresztenék lóval vagy szekérrel az uri útra. Idegen szinte szépkevés jár a szigeten, s így nem igen koptatja más, csak holland uramék, de ők sem okoznak nagy kárt abban, miután több helyütt látható, mint verte föl végig a fü. — Néhutt, első napi állomásunktól, Tjanjurtól, melly egy főnökség székhelye, s rajta semmi látásra méltó, Bandung felé mentünkben ittott megmegeérinti a belföldieknek hagyott csapás a fehér urak országutját. E csapásokon láttunk ollykor száz fakószekeret is, mellyeknek mindkét kerekét egy-egy darabból faragták, s mellyeket pár tunya bival vont nagy lassan. Elébb már mérföldnyiről hallók a szekérnyikorgást. Ugy mondják, a javai ember, ki a csendet úgy sem szereti, valami nagy becset helyez abban, ha kereke nyikorog, s az legderekabb, kié legélesebben visit ki a többi közől: sőt szerintük e százféle nyikorgás egybehangoltan, összeolvadva így utközben zeneként járja nekik. Távolról, az igaz, van is valami zeneszerü e kerécsikorgásban, hanem pokoli, kivált ha jobban jobban közeledik felénk.

Utakról szólván egyuttal megemlíthető azon adoma, melly az utcsinálást illetőleg kering a szigeten. Egyszer, úgy mondják, egy belföldi főnök iméntihez hasonló meredekségnek szinte lőirányban huzott utat. Kormányzó ur erre jártában boszusággal telvén el ez egyenes kapaszkodó miatt, magyarázgatni kezdé a főnöknek, mennyivel okosabban és czélszerűbben cselekszik, ha hegynek föl kanyargósan vezeté művét. A főnök jól megjegyzé e leczkét. Történik, egy évvel később megint szemlét tart kormányzó ur, ekkor előlép a taval megrótt főnök, fönnen

dicsekve, mikép minap legkegyesebben értésére adott fensőbb meghagyása szerint járt el idén tisztében, s tanuságul oda mutat ujdonatuj remekére, mellyet épen legközelebb végeztetett be. De ki fesse le kormányzó ur bámulatát, látva, miként bölcs főnöke a legszebb rónát csufitá el tekervényes kanyarulatokkal? Így értette ő a fensőbb utasítást!

XII.

BANDUNG. ÉPÍTÉSZET. KELETI HANGYÁK. BELFÖLDI HAJLÉK. BANDUNG LÉGMÉRSÉKLETE. ANGOLLAL ISMERKEDÉS. ZUHATAG. BELFÖLDI RESIDENT, ÉS NEJE. BAYADEREK TÁNCZA, S ÖLTÖZETÜK. JAVAI HANGSZEREK.

integy hat mérföldnyi távolban Bandungtól, kivergődtünk a hegyek és halmok tömkelegéből, téres róna nyilván meg, mellynek széleit kialudt vulkánok párhuzamos sora örként állja körül, kikiemelkedő süvegalaku csucsokkal nem kevéssé járulva a vidék szépségéhez.

A kellemes térségnek majdnem közepe táján esik Bandung, a róla nevezett kerület székvárosa. Javában az illy vidéki városnak az kölcsönöz városias szint, mivel folyampartra épült, s tágas árutérrel bir, melly körül a hatósági épület, néhány europai kereskedőnek magánlaka, a mohamedánok négyszögalaku tornyatlan mecsetje, és a fogadó állanak. A falutól meg az különböztetné meg, mert itten már a belföldiek hajlokai utczává sorozvák, holott különben a javai földje közepére, szomszédjától jó messze, minden rend nélkül épít hajlékot, mint alföldi atyánkfiai tanyáikat a pusztán.

Mellybe szálltunk, a főutcza fogadó, udvarkert közepén, sajátságos modorban épülvén, helyén esik itt, a szigetben divatozó építészettel ismertetnem meg az olvasót. Majd minden

épület a sziget belseje felé öt láb magas oszlopokra van rakva a föld felett. És ez oszlopokat többnyire vizedény veszi körül, hogy a hangya, patkány a hajlékba föl ne mászhassanak. S mégis, ha ez edények gyakran nem töltetnének meg friss vízzel, a hangya, keletnek ez ostora, csakhamar ellepné a házat. Mert hol ennivalót érez, seregesen tör oda, még a víz sem rettentí vissza; sőt addigaddig rohannak belé, míg a belefultakból hid készül az oszlopig, ekkor aztán a maradék tömeg milliórajban zudul a házba, ott mindent, mi eléje akad, fölemészt. Zsákmánya kiválasztásában annyira nem finnyás, hogy egyéb eledel hiányában a falon függő képeknek esik, s csak azt veszi észre az ember, a tegnapi könyomatu kép ma meglevenült, majd néhány pillanat múlva teljesen eltűnt, pusztakerve (ráma) maradt csak a falon, mert a falánk hangyahad tisztára fölemészté papirosát. Ha éték vagy gyümölcshéj hull le, következő pillanatban már, hol előbb egy sem látszék, ezer meg ezer hangya nyüzsög a zsákmányon. Számtalan faja van itt, hüvelyk-nagyságutól kezdve le az aliglátható parányiakig. S ez apró faj, vörös hangyáinkkal nagyságra nézve közel rokon, legveszedelmesebb: úgy látszik, a földből kel millió meg millió raja elé. Egyszer, így beszélé nekem egy ur, vidám társaságban, hol Bacchusnak tulságosan áldozgattak, többi közt, egyik vendég székén mozdulatlanul, szemlecsukva ülven, azt hívék, a bőven üritett bortól álmosodott el, és most aluszsza mámorát. A vigalom folyt tovább, s jókat nevettek az alvón, mignem egyszer oda pillantva látják, miszerint szájából testén végig egy hosszú szalag nyul alá. Ez mindent megmagyaráza, t. i. a szerencsétlen örök álmát alvá már, guta üthette meg, és a hangyák emésztéséhez fogtak, ezek képezvén testén végig ama nyüzsgő szalagot. Ezen rettenetes hangyahad az elevent nem bántja soha, de hol kialudt az élet, ott rögtön megjelen, sőt a kisebb állatokat gyöngélkedésük alatt már, mintegy érezvén a közelhalál szagát, szinte lesik, mikor lehel utósót, hogy tüstént fölemészthessék. Colomboban velem történt, két

szép teknős békámat az ablakba függesztvén, midőn másnap megtekintem, egyiket épen, másiknak pedig csak pusztá vázát leltem; olly hamar gazdálkodtak itt keletnek hangyái.

A főnebb irt módra készült javai épületek közepén rendszeren egy nagy közterem van, innen nyílnak jobbrabalra a szobák, ablakaikkal a fedett oszlopos folyosóra nézve ki. Bezárható ajtóról szó sincs, de hisz minek is, miután az összeábdált épületbe akárhonnán, fölül vagy alul, vagy akár oldalt, egyenlőn könnyü a bejuthatás, mint épen a nyitott ajtón.

A köznép itt a ceylonitól különbözőleg építkezik, csak az anyag használatában egyeznek meg. A javai köznép kunyhója 2—3 láb magas oszlopokon nyugszik a föld felett. Falai bambuszból olly csinosan fonvák, mint a kosár, sőt olly könnyü is árnyékvető ereszével együtt, hogy falastul tetőstül 6—7 ember kényelmesen tova szállithatná. E kosárfonatu kunyhót rendszeren betölti egy csinos ágy; alig marad ezen kívül még pár lábnyi tér. Hogyan férhet meg illy szobában a számosabb család, bajos elképzelni. Igaz, nappal többnyire szabadban időz, foglalkozik mindnyája, éjjelre meg valahogy csak összeszorulhatnak.

Az itteni fogadó kertjében láttam először ez égöv alatt barátságos közelben egymás mellett virulni s gyümölcsözni a pálmát, baraczkot, és granátalmafat. A baraczk ugyan törpe maradt, s csak gyakori öntözés mellett birta meg az uralkodó hőséget: pedig Bandung több ezer lábnyira esik már a tenger színén fölül. E magassága miatt egészségi tekintetből ide húzódnak az európai családok több hónapra, midőn az alacsonyabb részeken türhetlen a hőség. Éjjel, a lég hűs volta miatt, már elkelt a vékony takaró: holott az alsóbb vidéken lehetlen volna aludni alatta. Rendszeren a melegebb részeken takaró helyett szőrrel tömött, emberhoszszaságu, jó vastag hengert kap az alunni menő, mellyet körülkarol, hogy egyik tagja ne érje, ne melegitse másikat, s ekként elszivelhető legyen a még így is eléggé nagy hőség.

üvegharmonikáinkkal rokon, csak hogy üveg helyett fadarabkák vannak hurként egymás mellé helyezve, s rajta úgy játszanak, mint czimbalmon szokás. Szinte sajátyszerű szer az üstdob, akár a felfordított rézlábas, használtatva magasb hangok eléidézése kedvéért. Ezenkívül van még egy sereg apró hangszer, általunk nem ismertek. Legkülönösb azon két három énekesnő, kik szájuk előtt libegtetett legyezővel rezegtetik hangjaikat, és idomitják ekként a zenéhez. — Körülbelől éjfélre járt az idő, mikor a mulatságból haza vetődtünk.

XIII.

VADTYUKOK. ZÁPOR. HAJTÓINK S A MEGHIUSULT VADÁSZAT. RHINOCERUSLES FÁRÓL. BANTING. KÁVÉÜLTETVÉNYEZÉS. KORMÁNYI INTÉZKEDÉS. AZ ÜLTETVÉNY S MUNKÁSAI. JAVAI RÉGI TÖR. SZARVASVADÁSZAT BANDUNG LAPÁLYÁN. KALAND A LÓVAL. A VADÁSZAT MÓDJA. AZ EBÉD, ÉS FŐNÖK UR NEJÉRŐL VALAMI. NÉMET VENDÉGLŐSNÉNK KÖNYEL.

Reggel már jött a jelentés, hogy következő napra minden készen a rhinocerusvadászat iránt. Fél napig fegyvertisztítás, golyóöntés foglalkoztatott mindnyájunkat. Golyóinkat természetesen itt is ón és czinkvegyületből öntöttük.

Délután kocsira ülven postalovaink gyorsan röpitének a szomszédos hegy aljaig; innen aztán föl a tetőre a szokásos bivalfogat vontatott föl nagy lassan. Itt egy nagyszerű kávészáritó és tisztító gyár áll, de megnézését visszajövetre halasztók.

Eddigi fogatunkat paripákkal cserélve föl, vigan lovagoltunk szakadatlanul kávéültetvények hosszában, míg a kitüzött falut elérnők, honnan hajtókat rendeltek számunkra ki. Azonban a kitüzött idő előtt érvén ide, csak egy lélek sem jelentkezett hajtóul: addig tehát kutyákkal hajtattuk meg a kávé-

ültetvényeket. Csakhamar föl is röpönt egy vadkakas, de olly sebesen, hogy rá lőni teljes lehetlen vala. Később kutyáink is kezdtek ugatni, de hiába lestük a vadat, egy sem mutatkozott. Ujra tehát lóra ülven folytatók az utat az erdőn átvágott nyíligényes vonalnak. Egyszer az utszélen egész csapat tyuk tünt szembe, s én azt hívém, megannyi házi szárnyas, mig vezetőnk egyike ellenkezőről győze meg, integetve lőjünk közéjük. Franczia barátim engedvén az intésnek, leszállva lovaikról, odalopózkodtak, de fiatal heveskedéssel elszeleskedték a dolgot, és egyet sem lőhettek le. Jelen tyukfaj bizonyosan mienknek vadja, törzse; s tán az összes családnak Javasziget valószínű eredeti hazája.

Főlebbfőlebb haladván a hegynek az ég mindegyre borulni kezdett. Előttünk, mellybe mennünk kelle, sötét föllegréteg, alól a vidék mosolygó derűben, oldalvást egy zuhatag párszáz ölnyi magasból esve morájának viszhangjával egészen betölté köröttünk az erdőséget. Ez így összevéve legfölségesebb természeti tünemények egyike. Jelen vizesés alkalmasint Javaszerre legnagyobb, legpompásabb: és ha Európában van, száz meg száz mérföldről zarándokolnának látogatására, mig itt senki de senki nem csodálja meg, olly elhagyatottan áll magában.

Alighogy a kávéültetvényekből kibontakozánk, az őserdőség elején szépen utolért bennünket a zápor, mert tudni kell, mig a rónán ez időben soha, hegyeken majd mindennap esik, s miglen az ide vagy félmérföldre eső kunyhóhoz jutnánk, jól meg is mosott. Előre küldött szakács és inasfélék az éji szállást lehető kényelmessé tevén: mig ottkүн mind jobban jobban szakadt, azalatt mi vidáman mulatgatánk ottbenn, beszélgetve kiki megélt vadászkalendiről, vagy tudakozódva ujabbak felől.

Kora hajnalban már mindegyünk talpon sürgött forgott, nyugtalanul várva kirendelt hajtóinkat. — Elé is kullogtak egyenként, ki innen, ki onnan az ültetvényekből, olly nyo-

moru, ronda alakok, hogy messziről még nemre nézve sem különböztethetők meg őket. Mindnyája összeesett, kora-elvé-nült, ránczos képü, inséges lény, kivált, mint mi láttuk őket, az éji esőzéstől elsanyargatottan, amint összehuzódva egy csopron száritkóztak, s melengeték meggémberedett vézna tagjaikat a napon.

Láttukra nem sokat biztam a mulatságban: de csak elindulék velük, ha már megjelentek. Az általuk jelölt helyre érkezvén, hol rhinocerusnyom vala, föllállítának minket pus-kásokat a hegyoldalon. Maguk pedig eltávoztak, hogy fölver-jék a vadat.

Mi jóhiszemben vagy pár óraig leselkedtünk a fák mögül, mig végre türelmünk fogytával, különben sem hallván hajtóink felől egy kukkot, egy árva hangot, azt kezdők hinni, tréfát üznek velünk. Várhattunk is volna még jó darabig, mert egy sem mutatta többé színét, mintha föld nyelte volna mindnyáját. — Így fölsülve, kezdetben boszonkodánk, majd utóbb magunk is jót nevettünk a tréfán, egyszersmind át kezdők látni, miszerint biz lehetlen lett volna nekik a szörnyü sürü-ben, melly az éji záportól azon nedves még, csatangolni ked-vünkért.

Angol barátunk így magunkra maradtunkat látva, legczél-szerűbbnek hitte, ha a közel eső egykori tüztölcsért nézzük meg. Inditványa köztetszésre találván kalauzolása mellett a négy öt ezer láb magason eső tölcsér helyét, hol most tenger-szem van, növényzettel úgy körülszegve, hogy csak a rhinoceruscsapán juthatni partjaihoz, el is értük. Innen a tópartról láttuk, mennyi ösvényt törtek a rhinocerusok a vízhez, és az agyagon szinte megtetszék hasuk horzsolása, mint ereszkedtek a vízbe. Eszünkbe ötlék, tán legtanácsosabb volna valamelly fáról holdvilágnál lesni meg a rhinocerusokat. Francia bará-tink, kapva ez ötleten, hat nap mulva meg is jelentek itt. Szerencsére nem indultam hebehurgya tanácsukon: mert mint következő nap szégyenkedve bevallák, szunyognál egyébre

sem lőhettek volna kakasülőjükről. Abban azonban volt módjuk, egész viradtig, mert harmadnap is megtetszék arczaikon.

Lemenet egy belföldi ember fris b a n t i n g - (vadökör) nyomra vezette a társaságot. Ez állat, nyomairól ítélve, kisebb ökrünknel, de szép lehet, mint később láttam bőréből hozzá vetheték. Mint leírták előttem, befelé görbedt szarvaival csak oldalt döfhet, miben felette ügyes. Sebességre vetélkedik a szarvassal, ugyanazért vadászni rá legveszedelmesebb, mert előle nincs menekvés; ha megsebesült, a vadászt bizonyosan megöli. Különben is, csapatosan járván, csak fáról lőhetni rájuk biztosan. Leginkább tigrisek veszik üzőbe, s tán ez is, mellynek nyomát láttuk, az elől szakadt ki a nyájból, s iramodék ezen keresztül.

E kalandozás alatt egy szarvas volt azon nagyobb vad, melly mutatkozék előttünk. Ez is lőtávolon túl csak egy pillanatra méltatott bennünket, aztán szépen hátat fordita. Mindössze egy héja lőn zsákmányunk a kitüzött kávéültetvényig, hol a fölügyelő izletes reggelivel vendéglé meg haszontalan fáradozásai után a társaságot.

Megtekintvén az ültetvényt, alkalmam lőn egyetmást kitanulni az itteni termelésről. — A szárítás szintugy történik mint Ceylonban: csakhogy itt már nem egyesek, mint amott, de maga az állodalom viszi a kezelést. Java e résziben a kormány állit föl osztályonként illy intézeteket: s köteles mindenki ebbe hozni kávéját, hol még azonfölül minden fejtől bizonyos mennyiséget adóképen huznak le abból. Ez nem elég, de köteles minden benszülött évenként egyegy erdőrészt kiirtani s beültetni e drága csemetével, sőt még pár hónapot dolgozni az állodalmi szárítóban, egyszer mindenkorra megszabott bérért. Ide tudva az utcsinálási kötelezettséget, látható, e nyomoru emberek élete majd egészen a kormányé.

Itt megtelepedett europai magánbirtokosok is kötelezvék illy beváltóintézetekbe szolgáltatni megszabott áron termékeiket, mit aztán az állodalom rendesen három annyi áron ad el.

E kötelezettségért viszonzkedvezményül megparancsolja a kormány, hogy a körüleső belföldi lakosok tartoznak a magános ültetvényében annyit dolgozni ócsó napibérért, mennyire annak szüksége lesz. Átalán az európai kevesebbet köteles fizetni a napszámért, mint a belföldi urak. Milly káros e rendszer, a gondolkozó előtt fejtegetnem fölösleges: romlására van ez mind annak, ki a hasznot huzza, mind azon egyeseknek, kik a terhet viselik, és így e rendszer föntartása nemcsak bűn, de esztelenség is az illető részéről. Szabad verseny mellett mennyivel virágzóbb volna ez áldott termékenységi sziget!? A Preang nevű kerület egészen az állodalom tulajdona. Más megyében néhutt egyesek mondottnál szerencsésebb szerződést köthettek: de ez csak annyi, mint csep viz a tengerben.

Szemnek is mi egészen más a ceyloni, és itteni kávéültetvény! Ceylonban, mint említők, 4 — 5 lábnál magasabbra nem eresztik a csemetét, s tövét gyomlálgatják szüntelen, mint nálunk a gondosan ápolt szőlőt. Ellenben Java szigetén az egyszer elültetett kávécsemete nőhet, meddig bir, azért az ültetvény megannyi erdőséget képez. Az igaz, e móddal meggazdálkodják azon munkát, mit Ceylonban a gyomlálásra kell fordítani, mert a sűrűség árnyékában az ültetvényt föl sem verheti a gaz. De más részről a szabad nőhetésnek eresztett csemete sem annyit, sem olly bizonyosan, sem olly jót nem gyümölcsöz, mint a nyesett növény. Ide járul, Ceylonban kézzel érhetni föl a csemetét, itt pedig csak lábtóval szedhetni le bogyóit. Java szigetén azonban, míg a jelen rendszer áll, a ceyloni művelést behozni lehetlen, miután kire-kire kivetik, mennyit irtson, és ültessen ujra évenként. Ez uj ültetések legtermékenyebbek, és azért a régiebbeket többnyire elhanyagolják. Hol a munka semmibe kerül, értéktelen, könnyen tehetni ezt.

A fölügyelő kertiben vagy tiz, tizenkét, ugynevezett disznószarvas futkozott föl s alá. E csinos, szép szemű, virgonc állat nyulainknál alig nagyobb, az ültetvényekben szabadon

él, s kutyák által hajtatva olly sebesen szalad, hogy meg-
lőni alig lehet. — Ugyanitt egy rhinoceruskaponyát kaptunk
ajándékban, mellyen golyóink erejét próbálgattuk. Meg kelle
győződünk, az állat agyvelejéhez férni bajos; golyónk a
rézsutos homlokesontról majd mind lesiklott, háromból alig
járhatta keresztül egy.

Haza felé tartván a kávéültetvényből, egy csapat mun-
kásnővel találkoztunk, kik olly csodálatos vidáman siettek a
járomba, mintha nászra kellene menniök. Fön az ültetvényben
is már föltűnt előttünk e gondtalan vigság: az ott foglalkozó
hajadonok csak úgy nevetgéltek, csintalankodtak a munka
alatt, mint szabad nép lányai valamelly tánczünnepeyen.

Másnap bizonyos helybeli tisztviselő után maradt régisé-
gek árverésén, láttam többi közt egy javai tört, ügyesen met-
szett Buddhaalakkal diszitve, mellyet a földből ástak ki, s tán,
mint megjegyzék, ezer év előtti mű. E kis tör maga elég
hangosan hirdeti, jelenénél mennyivel szebb multja lehetett
Javának: ma itt egy lélek nincs, ki hasonló faragványhoz érte-
ne. Szerettem volna birni e becses emléket, de mig kikiáltására
került a sor, nem várhattam, megbizottam pedig elszalasztá.

Már vagy tiz nap óta mulathattunk itt, midőn valahára
kilátás nyílt iméntieknél sikeresb vadászathoz. Angol barátunk
megyéje felé tervezé a kíséretet: addig is azonban, elfogadók
a belföldi főnök meghívását, ki elmentünk előtti napra szar-
vasvadászatot rendezett kedvünkért a szomszéd lapályon.

Valamint Angliában, ugy itt is, és Borneo egy részén,
nemzeti szenvedély a szarvasvadászat, mellyet bizonyos ünne-
pélyességgel nagyban szeretnek üzni a belföldiek. Korán ötkor
már kocsiba vetve magunkat, siettünk az egybegyülési helyre.
Utközben nagy élénkséget tapasztalánk. A regens neje több
hölgy társaságában szinte ugyanoda igyekezék. Jobbrólbalról
egyegy belföldi előkelő furcsánál furcsább öltözetben, de mind-
annyin kitűnő a vadászias készüllet, apró lovaikon ügettek a
hely felé, résztvenni a nemzeti mulatságban. — Találkozási

helyünkön már vagy kétszáz lovas várakozott, s a vadászat-rendező igazgatónak gyönyörű lovai, többnyire perzsiai származás, de helybeli nevelés is elég, kivált egy csődör, szépségénél fogva, mindnyájunk figyelmét megnyeré.

Az e vadászatnál használt öltözők, kosárfonatu kerek főveg bearanyozva, jó védelem a nap szurós sugarai ellen, továbbá derékon végig begombolt, szorosan testhez simuló, tisztviselőknél aranyhimzetű, dolmány; a csipőn mienkhez hasonló aranyöv, bele két lábnyi hosszú golog nevű kés tűzve, melylyel a lóhátról üzött szarvast gerinczen megvágva, szokták elejteni: a nadrágféle czombruha úgy van hasítva, hogy a lovas meztelen testével érve, mintegy pusztá szőrin ül a paripának s ekként izzadó tagjával odatapodván, biztosan nyargalászhatsz azon; csizmájuk, mellyet ez alkalomnál használnak, akár a régi vitézeké, lekonyuló orral.

A belföldi előkelőkből legfeltűnőbb alak, a főnök apja, tisztos agg férfiú, ki, még hajlott kora daczára, sokat tartott maga felől. Szürke csődörén ülve látni őt, szinte jól esett a szemnek.

Lovaik szájában a legsajátságosb zabola, t. i. a kötőfék épen úgy csavarva, mint nálunk itatásra menetkor. A különbség csak az, hogy a kötél kantárként két szálban nyúl a ló nyaka fölé, hol csomóra kötve, tovább megint csak egyetlen szál, melly, hosszóságánál fogva, mint hajókon szokás, tekercsbe gyűjtötten kerül a lovag kezei közé. E pányvatekercs azért, hogy midőn a lovag sebes futtában megsebesíté a szarvast, a végdöfés miatt, leszökvén mellé az ép ekkor meg nem állható és ezért kissé megeresztett lovat megtarthassa aztán e kibontott kötélnék markában maradt végénél fogvást.

A térnek, hol a mulatság végbement, szépítésében a természet sem fukarkodott, sőt mintha csak tervileg vadászatra alkotta volna, olly kies, olly kedves e rónaság. Közepén süvegalaku domb, azon oszlopos kilátó, honnan a hölgyek zeneszó mellett nézhették a vadászatot; mi pedig férfiakul, látva

az onnan emelkedő füstöt, a terített asztalt, e készületekből bizton következtettük, mikép ma csakugyan nem megyünk üresen haza.

Megkérdeztek minket is, értünk-e a lovagláshoz? mit midőn igenlenénk, számunkra két nyergelt gebét vezettek elé. Természetesen visszautasítók e tiszteletet, mondvánk, nemcsak pusztá nézőnek jöttünk, de részt is akarnánk venni a mulatságban, mert, ha itt ugy szokás, s rákerül a dolog, mi szinte megüljük szőrin a lovat. Francia barátom élénken erősítgeté, otthonról megszokta már lovon a vadászatot. Ösztönze illy nyilatkozatra az, mert csak imént hallók főnök ur szájából, miszerint ez csupán belföldieknek való mulatság, miután, ugymond, az európai urak nem képesek lovagolni nyereg nélkül. E kevély hitét akartuk mi megingatni példánkkal.

Főnök ur tehát legott elővezetteté legszebb három párját, ránk hagyván a választást. Én egy 16 markos pompás izabellaszínűt választottam, mi főnök urnak nem igen esett inyére, mint savanyu képéből hozzá vetheték. Hihetőleg kedvence volt az állat, mit igazol színe is, mert valamint Kínában, ugy itt, roppant áron fizetik az izabellaszínt. — Hogy mégis ne pusztá szőrin ülünk, szerencsétlenségünkre a lónak hátára egyegy bőrvánkost kötöttek föl, s erre kelle kuporodnunk. Az szent, nyerget használni e magas bozót között lehetlen, mert futásban a kengyelszif közé keveredhető fű ugy megnyügzéné a lovat, hogy tapodtat sem mozdulhatna helyéből.

Fölültemkor, midőn a kötéltekercset kezembe adták, rögtön érezém, könnyebb a szándék, mint kivitele, és hogy tehát első ugratásnál bizonyosan lemaradok a magas polczról. Francia barátom, ki velem szemet váltá, hihetőleg ugyanazt gondolá magáról: de, már ekkor becsülettel visszalépnünk nem lehetett, mert az egész társaság ránk szögzé szemeit, mintegy várva, mi sül ki ebből. Részükről nagy előny az, hogy csupasz testük érte a ló szőrit, s így mintegy odatapadhattak annak

derekához: míg a mi nadrágunk a sikos szőrvánkoson sehogy sem engede biztos ülést. Meginduláskor bizonynyal aligha érezte magát a többi olly kényelmetlenül, csak mi ketten. És hogy még jobban meggyüljön bajunk, átkozott udvariságból, merő tiszteletből előre minket eresztettek. Alig megyünk száz lépést, ime, hol árva nyulról sem álmodtam volna, épen orrunk előtt szökik föl egy szép fiatal szarvas, utána mindkettőnk lova, bizonynyal megegyezésünk nélkül, rögtön megiramodik vágtatást. Szerencsémre hogy így, mert ha trappra veszi a dolgot, szentül lepottyanok hátáról.

Hogyan tűnhettem fel e vágtatás alatt ültőmben? magam sem tudom, egyszer csak azt veszem észre, elém suhan egy belföldi, és a beért szarvast késével gerinczen csapva elejti legott: nekem csak az sem ötlék eszembe, miként oldalamon is volna kés, s üldöznöm kellene a vadat. Szerettem volna azonban megtekinteni a zsákmányt, de lovam egyre futott, és csak annak köszönhetem, ha rajta maradék, mert erősen sörényébe markoltam. Szerencsém, vagy ötven lépésnyire magától megállt a ló, s tán egy belföldi sem látta szégyenletes kapaszkodásomat.

Ekkor villant föl fejemben olly szerencsés ötlet, melly a lehullás szégyenétől megment. Vadásztársimat előremenni engedve, a pataknál zsebkendőmet vizbe mártogatván szépen megáztattam vele quasinyergem és nadrágomat; franczia barátom követte példámat, biztosítani lovon maradhatását.

Milly különbség az előbbi és jelen ülés között! Egyszerre kitünő lovassá levék, mert a vizes posztó s bőr elvesztve siklósságukat, egymásra tapadtak, és akár mint a belföldiek, üzőbe vehettem a szarvast. Egyet, már más által kifárasztottat, meg is szorongaték. Többször bebeértem, de mindannyiszor lebukkant oldalvást, és mire megforditnám a lovat, már ismég fölkelte és más irányban szaladt. Jó darabig tartott e szorongatás, cselvetés, jobbra nem ejthetém, hogy késemmel megvághassam. Ügyes lelebukásaival mindannyiszor kikerülte

a csapást. Végre megboszonkodva e sikertelen kergetőzésen, én is ránczba kezdém szedni lovamat, mert ennek keményszájusága okozta, miért az üzöttet jobbra nem vehetém. Hirtelen egyet kanyarodom, neki a szarvasnak: a ló rajta megbotlik, egy pillanat, és mindhárman egymáson és mellett feküdtünk a fűben. A szegény állat csakhamar kikeveredék a bajból, mert mire fölkelhettem, jó tova iramodék, lovam pedig ott áll a mellettem három lábon.

Ekkor lőn aztán még csak haddel-hadd; sehogy nem akart a ló négy lábra ereszkedni, sőt még közelébe sem igen bocsátott. Szegénynek estében egyik idege rándult meg bokahajlása körül. Rá többé nem ülhetvén, ajka köré csavaritva fékét, nagy busan vezetgetni kezdém, epekedve, hogy benne illy kárt okoztam akaratlanul. Szomorú ballagásom között még az vilant eszembe, hát ha tigrisre bukkanok a fűben, mellyek nagy számban vannak e tájon, s a szarvasok után ide jönnek a hegyekből. Midőn e gondolattal tépelődöm, lábam alatt egyszerre megelevenedik s csak a következő pillanatban vehetém ki, hogy vaddisznót, azt is kicsit, vertem föl fektéből, melly röfögve tűnt el a fű között. E kis dög annyira megijesztett, hogy elment kedvem a gyaloglástól: nem bántam, akár három, akár két lábon járjon a ló, fölültem rá. Később egy belföldivel jőve szembe, mutogatám baját: s míg ő ezt leszállva vizsgálgatná, fölültem minden engedelemkérés nélkül lovára, cserében ott hagyva kezén a sántát.

Nem izlett nekem többé a vadászat, magamban andalogva csak néztem a belföldiek ügyességét, kik egyremásra ejtették a zsákmányt, kivált egy helyen, hova a hegynek menekedni törekvő szarvasok csapatosan szorultak; itt vagy tiz lovas egész mészárlást vitt véghez szegényekben.

A vadászat, hogy leirjam, így megy végbe. Bandung lapályát, mint emlitém, kiégett kopár vulkán sor környezi. A szarvasok, míg a fűben tart, ezeken telelnek, de később elsülvén a fű, s kiapadván a források, lehuzódnak a lapályra, hol

elég bő a legelő, és vízben sincs hiány. Illy időben tartják a vadászatot. Vagy négyszáz meztelen, csupán kalappal diszitett belföldi egyegy bivalra ül, s mint osztrák nyulvadászatoknál szokás, nagy körben elfogják a fürengeteget. A vadászsereg középről indul a hajtók felé, kik lassanlassan nyomulva elé szembe terelik azoknak a szarvast. Ha egy elől elsiklott a vad, másakra bukkan, vagy ha szabadulására rés nyílt, a bivalosok rezzentik vissza: mindenkép kelepczébe kerül. A kör keskenyültével csak úgy nyüzsgenek a fűben, s a vadászcsapat halomra konczolja főnebb érintett módon. Fölszedni a zsákmányt a bivalosok tiszte, kik néha kettőt is vetnek lusta paripájuk nyakába, s folytatják utjokat, míg a kör közepén mind összegyűlnek. Itt a tömérdek bival és lovas egy kis hadtestet képezett a domb körül, hova én jó eleve megérkeztem. A zsákmányt kinyújtóztatták rendben a domb alján, hogy a lejövő asszonyságok szemügyre vehessék. 162 elejtett, és mintegy 18 elevenen elfogott fiatal szarvas, mellyek anyjuk és szabadságuk után bőgtek, voltak egy rakáson. Mondhatom, nem legszebb látmány.

Mindez azonban jó lett volna, csak lovam járna négy lábbon: szegény meghülvén, még jobban sántított, mint azelőtt. Megérkező gazdája láttára nem tudta eltakarni kedvetlenségét: mint savanyu képéből könnyen ki lehet olvasnom. Angol barátom által felszólítám, adná el nekem olly áron, mennyire ép korában becsülte. Azonban a százezerekkel bíró ur kevélysége nem engedheté meg azt. Mindazáltal kötelességemnek tartám, szives főnök urat később egy Bataviában esetileg kezembe jutott szép ezüst billikommal tisztelni meg.

Vadászat után a dombon nagyban folyt a dinomdánom. Az europailag készült és felszolgált ebéd nagy ünnepélylyel tartatott, benne néhány belföldi előkelő is résztvevén. Már ebéd alatt vettük észre, mikép a vadászat idején itt maradt asszonyságok valamit szeretnének elmondani, mi addig történt velük. Ebéd után el is beszéltek nagy örömmel, hogyan mu-

lattatta őket főnök ur neje. Mivel beszédbe nem eredhetett velük, hogy mégis ne unatkozzanak, elészólitá férjének egyik ágyasát, s ennek fejében egész komolyan hajtó vadászatot tartott ő nagysága, nem épen eredménytelenül. A történetke elég nevetséges, de más részt mégis csodálatra méltó, hogy e különben tiszta népnél illy szokás divatos, és fejedelmi vérből eredtek társaságában üzni, sem ellenkezik az illedelemmel.

Mulatság végeztével kioszták a zsákmányt belföldi vadász urak között. Az elevenen fogottakat pedig hely színén rögtönzött kosarakba rakva vitték el. Egyet nekünk is ajándékozott főnök ur, de szegényt harmad nap mulva, mivel fogságát meg nem szokhatá, eleresztettük. E kis állaton láttam, hogy agyán két szelelő nyilást alkotott a természet. Még sem bírják el a nagy hőséget, s e miatt olly könnyü beérni őket lovon, mert háromszáz lépésnyi futás után egészen eltikkadnak. Az állat akkora, mint dāmivadaink: szarva hat ágnál többet nem hajt soha: farka mieinkénél hosszabb és szőrös.

Sohasem hittem volna, hogy így megviselje az embert a lovaglás, másnap alig birtam lábaimat; egész testemben megtörődve, napestig szobámban rajzolgaték, míg ezalatt angol barátom a tovább utazásra tevő meg rendeléseit.

A német vendéglősné nagyon belénk szerethetett: mert elbucsuzáskor annyira megáradt könye, hogy nem győzte kendővel. Ha minden vendége távoztával ennyit sir, iszonyun kiapadhatlan könyforrás rejlik szemeiben. Vigasztalására tolmács hazánkfiát, a részeges zsidóhuszárt, mivel ugy sem vehettük volna hasznát sehol és semmiben, itt hagytuk nála viszonos tiszteletünk zálogaul.

XIV.

GARUTI HUSZÁROK. KACSÁZÁS. PIROS TÓVIRÁG. FALUSI MULATSÁG, A BELFÖLDI TISZTVISELŐ, ÉS A TÁNCZOSNŐK. JAVAI KÖSZÖNTÉS. DENEVÉRLÖVÉS. VULKÁN FORRADALOM. GUNTUR. THEAÜLTETVÉNY, S THEAKÉSZÍTÉS. JAVAI NÁSZ. PÁVAVADÁSZAT. TIGRIS ELLEN HAJTÁS. TIGRISKELEPCZE. UPAS VAGY MÉREGFA. PAPANDAJA HEGY. RHINOCERUSMADÁR.

Nnen vagy két állomásnyira letérve a főútról Garut felé, a preangi kerület egyik járásába csavarodtunk. Bár erre nincs rendes postajárás, lovakat azért mindenütt kapni, ha egy két nappal hamarabb előre küldik a tudósítást. A hegységig mindenfelé termékeny a táj, de aztán kopárodni kezd. Tul a hegyen megint virul a völgy, és ha még egy kapaszkodót megmászunk, 8 órai ut után Garut környéke tárul föl gyönyörű mezőivel. Lapálya kisebb ugyan a bandunginál, de szinte jól művelt, hegyláncz által szegélyezett, és hogy még fölségesebb legyen a vidék, a csucok közül kettő maig füstölög.

Garuttól egy állomásnyira az igazgató négy huszárt indítva elénk tiszteletőrség gyanánt, dicsőbbé tenni diadalmas bevonulásunkat. Megvallom, ha angol barátom nem figyelmeztet, hogy tisztelgő had e négy darab lovas, bolondoknak, vagy legalább komédiásoknak tartom őket. Alakjukra mindannyi szakasztott cigány, fejükön lengyel sapka, alóla a javailag viselt fejkendő szépen kifityeg, felső testükön pedig szétnyílt kabát, nadráguk végre olly remekül simult csánkjaikra, hogy a szövet színét és miségét pusztán szemmel meglátni sem lehetett.

Vendéglő nem létében igazgató ur utasok számára épített fapalotáját jelölte szállásunkul, tőszomszédában saját ronda

lakának: sőt ez nem elég, de még tálaltatott is, s mi esteli fejében elköltők az ünnepélyes ebédet.

Következő nap az itt székelő európai főnököket is meglátogattuk: azonban, mihez nem érte, a vadászat iránt felvilágosítást adni sem tudott, hanem utalt belföldi tisztársára, ki szenvedélyes vadász levén, már maga is lőtt néhány rhinocrust. Rögtön fölkerestük e jeles férfit. Ő nagysága igen előzékeny udvarias ember, bár igen keveset beszél. Magas alkatu erős férfiú termet, kellemes vonásokkal képén.

Még ez nap a közel vidékre apró kirándulást tervezénk. Vagy másfél órai kocsizás után egy fölséges tavat értünk, mellynek végén egyszerü indus falu, közepén viruló fákkal benőtt kis sziget, vizében pedig a szomszéd hegység arcza tükröződék vissza. A számunkra rendelt csónakba lépve, a tói kacsákból akartunk lőni egyikét példányt kitömés végett. — E kacsafaj, melly tollazata pompájával feltűnő, mint mondják, csupán e vidéken költ és tanyáz. Előttünk, mint a nádas aljában evezgetnének, vagy nyolcz fölröppent, de nem találtunk belőlök egyet is. Utánuk eveztünk a tó tulsó végire, hol megint leszálltak: de újra hiába sütöttük el fegyvereinket. Utóbb egy sem várt be többé: minden cselvetés, bár a tótól el nem szakadtak, füstbe ment. Reményünk sem levén tehát, hogy ma belőlük csak egyet is lőjünk, a szigetre fordítók figyelmünket. Itt francia barátim egyike két apró papagályt, verébnél alig nagyobbakat lőtt, az Európában inseparable néven ismerthez hasonló zöld színűeket. Midőn a kacsák felé evezgetnének, vettük észre már, a tó mindütt elboritva gyönyörű virággal, néhutt mintha biborszőnyeggel terítette volna be a természet keze. Mi e vérpiros szirmu virágokból, mellynek csészéje olly nagy, mint valami széles karimájú kalap, s levelei haragos-zöld színűek, evezés közt többet összetörtünk, de nehányat emlékül le is szakasztánk. Itt eszembe jut, miszerint később, Angliában létem alatt, sokat hallék a Victoria regina nevű virágról, minden lap erről beszélt, s a mesterséges hő-